

УДК 94(477):003.3 "10"

ПИСЕМНІСТЬ КНЯЖОЇ ДОБИ

Студентка Н.І. Ковальчук, гр. БШ-16

Науковий керівник доц. З.В. Захожай

Київський національний університет технологій та дизайну

Мета роботи – розкрити особливості розвитку писемності в Київській Русі.

Завдання дослідження – охарактеризувати писемну культуру Київської Русі; проаналізувати стан писемності та освіти в період княжої доби. Об'єктом дослідження є писемність та наука у Київській Русі.

Методи та засоби, які використовувались – хронологічні спостереження, аналіз науково-теоретичних джерел, тематичне дослідження.

Наукова новизна та практичне значення отриманих результатів. Відбулась спроба пояснити за допомогою писемних джерел княжої доби етимологію слова «Україна» та узагальнено аналіз варіантів азбуки русичів. Отримані результати дослідження можна використовувати на практичних заняттях з історії української культури, «Української та зарубіжної культури».

Згадки про «письмена» слов'ян та русів є в різних джерелах. Поява писемності – важливий рубіж у розвитку культури кожного народу. Культура Київської Русі виникла на ґрунті народної культури східних слов'ян, але разом з тим це була культура нової формації – середньовічного феодального суспільства, яка формувалась відповідно до політичних, релігійних, художніх і правових поглядів і потреб соціальної верхівки. Безперечно, нові суспільні норми і вимоги стали важливим чинником, що сприяв прогресу всієї культури. Коли формування Київської Русі завершилось, і вона стала доволі зрілою державою, її культура почала збагачуватись новими важливими елементами. Саме такою була писемність. Завдяки їй з'являлась література в усіх її проявах та багато іншого.

Найдавніша слов'янська писемність знає два алфавіти – кирилицю і глаголицю, причому питання про співвідношення і відносну давність цих алфавітів досі повністю не розв'язане. Вважають, що кирилиця, загалом схожа з грецьким алфавітом і створена самим Кирилом. Опанування неупорядкованого письма відбулося до IX ст. Одним із доказів існування до кириличного письма вважається знайдена в Софії Київській азбука, що складалась з 27 літер, з яких 23 були запозичені із грецького алфавіту, а решта – букви для передачі специфічних слов'янських звуків: б, ж, ш, щ.

Зародження загальнослов'янської традиції навчання, шкіл належить до VII-IX ст. Перша школа, де викладання велось слов'янською мовою, була відкрита Кирилом і Мефодієм у столиці Моравського князівства Велиграді у 863 р. Навчання грамоті розпочиналося з вивчення азбуки. Писали тоді на вкритій воском дощечках за допомогою писал – металевих або кістяних стрижнів із загостреним кінцем яким потрібно було писати букви й слова, з лопаткою у верхній частині для згладжування написаного. Для того, щоб краще запам'ятовувався алфавіт, літери писали на різноманітних предметах.

Важливим джерелом для літературних творів та літописів Русі стала усна народна творчість, що переходила з покоління в покоління. До неї відносяться розповіді про якісь події, незліченні народні пісні, перекази, притчі, легенди, прислів'я – твори, які зберегли риси та дух давніх епох. Завжди в усіх народів усна історія була попередницею писемної. Написану історію на Русі започаткувало саме літописання, до якого входили усні перекази та легенди. Літописи також є пам'ятками художньої

літератури, яка в Київській Русі є винятково багатою. Нечисленні рукописи, що дійшли до нас, свідчать про високий рівень книжної справи в тодішній Русі. Найдавнішою руською книгою, що збереглася, є знамените «Остромирове євангеліє», написане на замовлення новгородського посадника Остромира у 1056 – 1057 рр. Ця книга, писана уставними літерами і багато оздоблена орнаментами та мініатюрами є справжнім шедевром середньовічного книжного мистецтва. Хоча через руйнування, скоєні татаро-монголами, середини XIII ст. та через війни наступних років література русинів зазнала великих втрат, деякі визначні пам'ятки збереглися: «Слово про закон і благодать», «Повість минулих літ», «Слово о полку Ігоровім», «Повчання дітям» Володимира Мономаха, «Житіє Бориса й Гліба» та інші.

В особливий жанр оригінальної літератури Київської Русі виділилися повчання. Князь Святослав Ярославич створив знаменитий "Ізборник", присвячений проблемі, "яко подобає людині бути". Перу князя Володимира Мономаха належить "Повчання", адресоване дітям. Головна його ідея - турбота про долю Русі, яку розривали князівські усобиці, заклик до єдності. Пізніше на Русі стали складатися і житія ченців-подвижників. Таким є написане самим Нестором-літописцем «Житіє Феодосія Печерського», одного з фундаторів Києво-Печерського монастиря. Особливу популярність отримали патерики - збірники житіїв, складені не за календарним, а за так званим географічним принципом. Високими достоїнствами відмічений «Києво-Печерський патерик» - збірник розповідей про ченців Києво-Печерської лаври. Вона була створена на початку XII ст. ченцем Нестором на основі декількох більш давніх літописів X-XI ст. Одна з величезних заслуг Нестора полягає в тому, що він об'єднав місцеві, регіональні записи «за літами» в єдиний, загальноруський літопис. Головною темою руського літописання стала сама Руська земля, її єдність і могутність. Все це робило їх цікавими для найширшого кола читачів. Важливе місце зайняли житія святих - біографії духовних і світських осіб, канонізованих церквою.

Справжнім переворотом в уявленнях про розвиток древньоруської писемності було відкриття у Новгороді берестяних грамот. Як стало тепер очевидним, береста на Русі до винайдення паперу займала таке саме місце, як папірус у стародавньому Єгипті, навшені таблички у стародавньому Римі тощо. Пергамент, який служив матеріалом для офіційних документів і книг, в силу своєї дорожечі, не міг набути широкого застосування серед рядового населення. Берестяні грамоти, мабуть, існували і в інших містах. Про це свідчить і знайдена берестяна грамота при розкопках Смоленська.

Феномен незвичайного злету культури Київської Русі часто пояснюється тісними контактами її з Візантією, Хозарією, країнами Центральної і Західної Європи. Їх вплив на культурний поступ Русі справді був значним, але не вирішальним. Перекладені твори посідали значне місце у літературі Київської Русі. Перекладалися не тільки богослужбні книги, а й історичні, філософські, природничі праці й трактати з грецької мови.

Висновки. Дослідження історії Київської Русі справді має величезне значення для розвитку нашої сучасної культури. Стрімкий розвиток писемності був тим каталізатором, завдяки якому давньоруська література досягла високого світового рівня. Отже, без перебільшень можна стверджувати, що часи Київської Русі слугують та завжди слугували значною сходинкою розвитку для сучасної культури та, звичайно, суспільства.

Ключові слова: писемність, літопис, література, культура, Русь.